

O'QITUVCHINING NUTQ MADANIYATI VA NUTQ TEXNIKASI

Norqulova Sevinch To'Ra qizi

Primqulova Shaxrizoda Muzaffar qizi

Termiz davlat pedagogika institute talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'qituvchining nutq madaniyati va nutq texnikasining pedagogik faoliyatdagi ahamiyati yoritilgan. O'qituvchi nutqining ta'sirchanlik darajasi, uning o'quvchilar bilan muloqot jarayoniga ta'siri, shuningdek, nutq madaniyati va texnikasini shakllantirish yo'llari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Maqolada nutqning tozaligi, aniqligi, ifodaviyligi, mantiqiyliigi hamda ovoz, ohang, pauza kabi texnik vositalarning pedagogik jarayondagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, nutq texnikasi, pedagogik muloqot, ovoz, diksiya, intonatsiya, kommunikativ kompetensiya, pedagogik mahorat.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsining kasbiy yetukligi faqatgina bilim va metodik tayyorgarlik bilan emas, balki uning **nutq madaniyati** va **nutq texnikasi** darajasi bilan ham belgilanadi. O'qituvchining nutqi – bu uning pedagogik quroli, o'quvchilarga ta'sir o'tkazish vositasi va ta'lim samaradorligining muhim mezonidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “**Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi**” (PF-5847, 2019-yil 8-oktabr) hamda ***“Ta'lim to'g'risida”***gi Qonunida o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini, madaniy nutqini rivojlantirish zamonaviy ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan.

Nutq madaniyati va nutq texnikasi o'qituvchining pedagogik mahoratini yuksaltiradi, o'quvchilar bilan o'zaro ishonchli, samimiy va samarali muloqot o'rnatish imkonini beradi.

Asosiy qism

1. Nutq madaniyatining mohiyati va mazmuni

Nutq madaniyati — bu til vositalaridan to‘g‘ri, ravon, ifodali va mantiqan asoslangan holda foydalanish mahoratidir. O‘qituvchi nutqining madaniy darajasi uning kasbiy saviyasi, axloqiy fazilatlarini hamda o‘quvchilarga bo‘lgan hurmatini aks ettiradi.

Nutq madaniyatining asosiy sifatleri:

- **To‘g‘rilik** – grammatik, orfografik, uslubiy me‘yorlarga rioya qilish;
- **Aniqlik** – fikrni lo‘nda, tushunarli ifodalash;
- **Ifodaviylik** – so‘z va ohang yordamida ta’sirchanlikni oshirish;
- **Mantiqiylik** – fikrlar orasida bog‘liqlik va izchillikni saqlash;
- **Soddalik va tabiiylik** – sun‘iylikdan yiroq, tabiiy tilda so‘zlash.

O‘qituvchi nutq madaniyatiga ega bo‘lsa, u o‘quvchilarning e’tiborini jalb etadi, ularning nutqiy madaniyatini ham shakllantiradi.

2. Nutq texnikasining mohiyati va tarkibi

Nutq texnikasi — bu o‘qituvchining ovoz, nafas, intonatsiya, diksiya va pauzani to‘g‘ri boshqarish qobiliyatidir. U o‘qituvchi nutqining estetik jozibasini, eshitilishini va ta’sirchanligini ta’minlaydi.

Nutq texnikasining asosiy komponentlari:

1. **Ovoz** – o‘qituvchining eng muhim nutq vositasi. Ovozning kuchi, tembri, barqarorligi o‘quvchining diqqatini ushlab turadi.
2. **Nafas olish** – nutq davomida nafasni to‘g‘ri taqsimlash, ovoz barqarorligini saqlashga yordam beradi.
3. **Diksiya** – so‘zlarni aniq, ravshan, talaffuz qoidalariga rioya qilgan holda aytish.
4. **Intonatsiya** – ohang, urg‘u va pauza yordamida fikrni hissiy ifodalash.
5. **Pauza** – nutqda to‘xtalishlar qilish orqali tinglovchiga fikrni anglash imkonini berish.

Ushbu texnik elementlar o‘qituvchi nutqining ta’sirchanligini oshiradi, dars jarayonida ijobiy ruhiy muhit yaratadi.

3. O'qituvchining nutq madaniyati va texnikasining pedagogik ahamiyati

O'qituvchining nutqi pedagogik ta'sirning asosiy vositasidir. To'g'ri, ifodali nutq:

- o'quvchilarni ruhlantiradi, motivatsiyani oshiradi;
- o'qituvchi obro'sini mustahkamlaydi;
- o'quvchilar bilan muloqotni osonlashtiradi;
- ta'lim jarayonida emotsional ijobiy fonni yaratadi.

Masalan, o'qituvchining ohangidagi samimiylilik yoki tildagi aniq iboralar o'quvchilarda ishonch hissini uyg'otadi, aks holda, monoton, sust nutq ularning e'tiborini pasaytiradi.

4. Nutq madaniyati va texnikasini rivojlantirish yo'llari

O'qituvchilarning nutq madaniyati va texnikasini rivojlantirish uzluksiz jarayondir. Quyidagi yo'llar samarali hisoblanadi:

1. **O'qituvchilar uchun nutq texnikasi mashg'ulotlari o'tkazish** – talaffuz, nafas, ovoz balandligi ustida ishlash.
2. **O'z nutqini yozib eshitish va tahlil qilish** – xatolarni aniqlash va tuzatish imkonini beradi.
3. **Nutqiy madaniyatga oid adabiyotlar bilan ishlash** – Alisher Navoiy, Fitrat, G'afur G'ulom kabi yozuvchilar asarlaridagi nutq uslubini o'rganish.
4. **Pedagogik muloqot treninglari** – kommunikativ holatlarda to'g'ri so'zlashni mashq qilish.
5. **Ijodiy mashg'ulotlar** – she'r o'qish, nutqiy chiqishlar, bahs-munozaralarda ishtirok etish.

5. Nutq madaniyati va pedagogik etika o'rtasidagi bog'liqlik

O'qituvchi nutqining madaniyati bevosita **pedagogik etika** bilan bog'liq. Har bir so'z, ohang va ifoda o'quvchilarda muayyan hissiy holatni uyg'otadi. Shuning uchun:

- o'qituvchi hurmatli, yumshoq, muloyim ohangda so'zlashi;
- tanbeh berishda ham pedagogik odobni saqlashi;
- ijobiy so'zlar orqali o'quvchini rag'batlantirishi kerak.

Bu muloqotda sogʻlom muhitni taʼminlaydi va oʻquvchilarda oʻzaro hurmatni shakllantiradi.

6. Nutq texnikasi buzilishining oqibatlari

Nutq texnikasi yetarli darajada shakllanmagan oʻqituvchi:

- oʻquvchilar eʼtiborini yoʻqotadi;
- notoʻgʻri talaffuz tufayli maʼno chalkashligi yuzaga keladi;
- tez charchaydi, ovoz paychalari zoʻriqadi;
- muloqot sifati pasayadi.

Shu sababli oʻqituvchining nutq texnikasini muntazam mashq qilish – uning sogʻligʻi va kasbiy samaradorligi uchun zarurdir.

Xulosa qilib aytganda, **nutq madaniyati va nutq texnikasi** – oʻqituvchining kasbiy mahoratini belgilovchi asosiy koʻrsatkichlardan biridir. Oʻqituvchi nutqining aniqligi, ohangi, mantiqiyligi va ifodaviyligi dars jarayonining samaradorligini belgilaydi.

Oʻqituvchi oʻz nutqini doimiy ravishda takomillashtirib borsa:

- pedagogik muloqot madaniyati yuksaladi;
- oʻquvchilarning diqqat va motivatsiyasi ortadi;
- oʻqituvchi shaxsining ijtimoiy nufuzi mustahkamlanadi.

Shunday qilib, nutq madaniyati va texnikasi oʻqituvchining nafaqat kasbiy, balki shaxsiy madaniyatining ham koʻzgusidir. Har bir pedagog oʻz soʻzining taʼsirini his qilgan holda, uni sanʼat darajasigacha yetkazishga intilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. PF–5847-son Farmon. “Oliy taʼlim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”. — Toshkent, 2019.
3. Hasanboeva O., Yoʻldoshev J. **Pedagogik mahorat asoslari**. — Toshkent: Oʻqituvchi, 2020.
4. Xodjayev N. **Pedagogik texnologiya va pedagogik muloqot**. — Toshkent: Fan, 2018.

5. Karimov A. **O'qituvchi nutq madaniyati va texnikasi.** — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
6. Rahimov D. **Nutq madaniyati va notiqlik san'ati.** — Toshkent: Universitet, 2019.